

چالش‌های صنعت پتروشیمی

برزخ سود و ضرر

اصلی‌ترین چالش فرا روی صنعت پتروشیمی ایران، نگاه صرفاً تولید محور بدون توجه به صرفه اقتصادی و ارزش افزوده پروژه‌ها است.

مقارن با پایان جنگ تحمیلی هشت ساله، وزیر نفت وقت، غلامرضا آقازاده، در اظهارنظری شجاعانه اعتراف کرده بود: «حتی یک کیلوگرم ماده پتروشیمی در کشور در مدار تولید نیست». اگر وضعیت امروز صنعت پتروشیمی و تولید ۲۳ میلیون تن از این محصول را با شرایط ۲۰ سال قبل قیاس کنیم، بدون هیچگونه تردید باید این صنعت عظیم امروز را مایه غرور ملی و نمایی از عزم و اراده ایرانیان در رسیدن به سطح باور ملی بدانیم. واقعیت این است که صنعت پتروشیمی ایران، اینک با احراز رتبه دوم در منطقه خلیج فارس، از قامت یک صنعت کوچک محلی خارج گشته و با شتابی خیره‌کننده و جهشی چشم‌افشا، در انتظار فتح جایگاه‌های رفیع تراست. اما جدا از این امیدواری‌ها، به نظر می‌رسد لازم است تا با نگاهی عمیق‌تر، چالش‌های فراروی این صنعت را هم مورد ارزیابی قرارداد و آن را از احتمال درافتادن به دام آسیب‌ها و خطراتی که تهدیدش می‌کنند دور ساخت.

چالش پنهان تفکر

اصلی‌ترین چالش فراروی صنعت پتروشیمی ایران را می‌توان پنهان‌ترین و به تعبیری، غیرعلنی‌ترین چالش آن وصف کرد. امروز، به وضوح می‌توان دید که بخش مهمی از مدیران صنعت پتروشیمی در ایران به موازات فرهنگ مدیریتی حاکم بر اقتصاد ایران، طی دهه‌های گذشته، مدیرانی با طرز نگاه «تولید محور» هستند که در شیرازه فکری آنها، تناژ محصول تولید شده در صنعت پتروشیمی، رکن اصلی است و این که محصول تولیدی چه ویژگی‌هایی دارد، تقریباً در حاشیه قرار گرفته است. بر همین منوال، میزان محصول تولیدی مجتمع‌های پتروشیمی، تنها مؤلفه پراهمیت در معرفی و سنجش کارکرد این صنعت تلقی می‌شود. این طرز تفکر موجب شده است تا داشتن «بزرگترین‌ها» بدون بررسی برای دلایل الزام آور آن، یک برتری تام در صنعت پتروشیمی و یا یک هدف مبارک مدیریتی تلقی شود. حال آن که داشتن بزرگترین‌ها، بدون توجه به دلایل لازم و کافی نمی‌تواند توجیهی مستند بر رویه و روند حرکت آتی صنعت پتروشیمی و توفیق صنایع آینده آن باشد. احداث بزرگترین واحد تولید الفین یا اتیلن یا در اختیار، داشتن بزرگترین واحد تولید آروماتیک جهان، بی آن که ارزش افزوده ناشی از عملیات صنعتی پایین دستی را برای اقتصاد کشور ایجاد کند، تنها در حکم تأمین مواد مصرفی مورد نیاز

جز مجتمع بزرگ پتروشیمی بندر امام، شک و تردید دارند. نگاهی به آمار و ارقام ارایه شده برای تولید سال ۸۶ صنعت پتروشیمی، نشان می‌دهد که ۲۱ مجتمع در حال تولید صنعت پتروشیمی، در مجموع ۱۲ میلیون تن کمتر از ظرفیت اسمی خود تولید داشته‌اند. بخش عمده این مشکل، به مشکلات سخت‌افزاری موجود در فن‌آوری پتروشیمی بر می‌گردد که متأسفانه در این عرصه، ایران با مشکلات و نواقص بسیاری مواجه است. دانش فن‌آوری مدرن صنعت پتروشیمی امروز، غالباً در اختیار شرکت‌های نامدار کشورهای توسعه‌یافته است که آن را به بهایی گران به کشورهای توسعه‌نیافته می‌فروشند. ایران، در این زمینه یک خریدار دانش پتروشیمی تلقی می‌شود. گرچه طی سال‌های اخیر و با توسعه پژوهش و فن‌آوری گام‌هایی امیدوارکننده‌ای در عرصه تولید دانش فن‌آوری پتروشیمی برداشته شده است، اما به هر صورت در شرایط کنونی، فقدان فن‌آوری‌های روز دنیا، از عوامل کاهش سودآوری این صنعت است. آمارهای ارایه شده از سوی شرکت ملی صنایع پتروشیمی، ارزش افزوده آن را در سال ۸۶، معادل ۳۶ هزار میلیارد ریال اعلام می‌کند که با فرض صحت نوع محاسبه این میزان ارزش افزوده، هرگز شایسته صنعتی با میلیاردها دلار سرمایه ملی که برای تعالی و توسعه آن صرف شده نیست. تأخیرهای مکرر در چرخه احداث واحدهای پتروشیمی و نیز گران خریدن فن‌آوری ساخت برخی واحدها، از سایر عوامل پیدایش ابهام در روند سودآوری صنعت پتروشیمی ایران است. به طور مثال، برخی اظهارنظرها حکایت از آن دارد که طرح پتروشیمی تبریز، تا حدود ۴ برابر و طرح پتروشیمی خراسان، تا حدود ۲ برابر نسبت به طرح‌های مشابه در غرب گران‌تر خریداری شده‌اند. همچنین، برخی مجتمع‌های پتروشیمی کشور، به دلیل کوتاهی در نظارت و بی‌توجهی پیمانکاران تا ۳۰ ماه دیرتر از موعد مقرر ساخته شده‌اند که در خلال ایام تأخیر، بعضاً ضمن عدم دریافت خسارت از پیمانکاران، به توقعات جدید آنها مبنی بر افزایش هزینه‌ها نیز تن داده‌ایم. مجموع این دلایل، صنعت پتروشیمی ایران را در برزخ سود یا زیان گرفتار کرده است.

واحدهای صنعتی کشورهای خارجی و بازگشت کالای نهایی صنعتی، ضمن ارزش‌بری در جهت واردات آن برای کشور می‌باشد. یک مقام مسؤول در صنعت پتروشیمی ایران چندی پیش گفته بود: محصولات پتروشیمی ایران مشتریانی همیشگی دارد و هیچ مشکلی برای فروش محصولات نیست. این سخن گرچه حقیقتی انکارناشدنی است، اما پروسه دیگری هم دارد و آن این است که به دلیل نوع تفکر «تناژ محور» حاکم بر صنعت پتروشیمی ایران، میلیون‌ها تن نفت، متانول، اتیلن، گلایکول، پلیمر و دیگر محصولات که در واقع، مواد خام مصرفی واحدهای صنعتی هستند، توسط خریداران جهانی خریداری شده و با ایجاد ارزش افزوده، موجب سودآوری چرخه صنعتی کشورهایشان می‌شود. اما مسؤولان به این سؤال پاسخ نمی‌گویند که چرا غالب محصولات یادشده، به صورت نیمه‌خام صادر شده است، بی آن که موجب تقویت موتور صنعت کشور شود؟ حاصل آن که تداوم تفکر در جهت تناژ تولیدی و عدم توجه به الزام تولید هر محصول، در تناژ مطلوبی می‌تواند صنعت پتروشیمی ایران را در رسیدن به جایگاهی که در انتظار آن است باز داشته و در مقیاسی وسیع‌تر، کشور ایران را از داشتن یک یاری‌دهنده اقتصادی محروم سازد.

برزخ حسابداری پتروشیمی ایران

مسأله سود، چالش مهمی است که صنعت پتروشیمی ایران با آن دست به گریبان است. گرچه تاکنون آمارهایی رسمی، مبنی بر میزان ضرردهی احتمالی هر یک از مجتمع‌های پتروشیمی کشور منتشر نشده، اما با نگرستن به شرایط موجود، برخی از کارشناسان در سودآور بودن عملکرد غالب مجتمع‌ها، به

دیگر چالش‌های فراروی صنعت پتروشیمی در ایران عبارتند از: کاهش چشمگیر سطح سرمایه‌گذاری به ویژه سرمایه‌گذاری خارجی، جدی شدن مشکلات زیست محیطی به ویژه در اثر کارکرد برخی مجتمع‌های پتروشیمی، تداوم وجود رانت‌های کلان در عرصه تجارت محصولات پتروشیمی، به ویژه در داخل کشور و وابستگی صادرات محصولات پتروشیمی ایران به بازارهای آسیایی، به گونه‌ای که حدود ۹۵ درصد بازار فروش محصولات پتروشیمی ایران در آسیا است. در آخر اجرای کند و ضعیف اصل ۴۴ و همچنین کوچک ماندن سهم بخش خصوصی واقعی در تولید صنعت پتروشیمی از مواردی است که در توسعه صنعت پتروشیمی در کشور اختلال ایجاد کرده است. ■